ΕΤΟΣ Γ'. Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 7 Ἰουλίου 1913 ΑΡΙΘ. 133.

ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ

ΟΜΙΛΙΑ ΙΔ'.

ΟΦΕΙΛΟΜΕΝ ΝΑ ΠΡΟΣΕΥΧΩΜΕΘΑ ΜΕ ΤΑΠΕΙΝΩΣΙΝ

« Νῦν ἠρξάμην λαλῆσαι πρὸς τὸν Κύριόν μου·
» ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός». *(Γεν. Ιη. 27).*

Ὁ πατριάρχης Ἀβραὰμ ὅταν παρεκάλει τὸν Θεὸν νὰ μὴ καταστρέψῃ τὴν ἀσεβῆ ἐκείνην πόλιν τῶν Σοδόμων, τὴν προσευχὴν αὐτοῦ ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Θεὸν μετὰ πολλῆς τῆς ταπεινώσεως εἰπών· *«νῦν ἠρξάμην λαλῆ-» σαι πρὸς τὸν Κύριόν μου· ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός».* Ἰδοὺ καὶ τὸ τρίτον προσὸν τῆς προσευχῆς, ***ἡ ταπείνωσις.*** Περὶ τοῦ προσόντος τούτου ἔσται σήμερον ὁ λόγος· ὀφείλομεν νὰ προσευχώμεθα μὲ ταπείνωσιν.

Ὁ σοφὸς Σειρὰχ εἶπε· «*Προσευχὴ ταπεινοῦ νεφέλας διῆλθε, καὶ ἕως » συνεγγίσῃ, οὐ μὴ παρακληθῇ, καὶ οὐ μὴ ἀποστῇ ἕως ἐπισκέψηται ὁ » Ὕψιστος*». Ἡ προσευχὴ δηλονότι ἐκείνου, ὁ ὁποῖος προσεύχεται μὲ ταπείνωσιν, διασχίζει τοὺς οὐρανούς, φθάνει μέχρι τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν ἀπομακρύνεται ἐκεῖθεν χωρὶς νὰ εἰσακουσθῇ, χωρὶς νὰ φέρῃ ἀποτέλεσμα.

Ὁ προφήτης Ἠσαΐας λέγει, ὅτι ὁ Θεὸς ἐπὶ τὸν ταπεινὸν ἐπιβλέπει, τοῦ ταπεινοῦ τὴν προσευχὴν εἰσακούει. «*Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω ἀλλ' ἢ ἐπὶ » τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους μου ;*»

Ἡ Ἰουδὶθ ἐγίνωσκε τὴν ἀλήθειαν ταύτην καλῶς καὶ διὰ τοῦτο ὅταν προσηυχήθη ὑπὲρ τῆς διασώσεως τῆς πατρίδος αὐτῆς ἀπὸ τοῦ πολιορ-

κοῦντος αὐτὴν στρατοῦ τοῦ Ὀλοφέρνους ἤρχισε τὴν προσευχὴν αὐτῆς οὕτως· *«Κύριε ὁ Θεὸς τοῦ πατρός μου Συμεών,... ὁ Θεός, ὁ Θεὸς ὁ ἐμός, » εἰσάκουσον ἐμοῦ τῆς χήρας, ὅτι Σὺ ταπεινῶν εἶ Θεός, ἐλαττόνων εἶ βοη- » θός, ἀντιλήπτωρ ἀσθενούντων, ἀπεγνωσμένων σκεπαστής, ἀπηλπισμέ- » νων σωτήρ».*

Ὁ προφήτης Δαυΐδ πληροφορεῖ ἡμᾶς, ὅτι ὁ Θεὸς *«ἐπέβλεψεν ἐπὶ » τὴν προσευχὴν τῶν ταπεινῶν, καὶ οὐκ ἐξουδένωσε τὴν δέησιν αὐτῶν».* Ἀλλαχοῦ δὲ λέγει *«ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐπεκαλεσάμην τὸν Κύριον, καὶ » πρὸς τὸν Θεόν μου ἐκέκραξα· ἤκουσεν ἐκ ναοῦ ἁγίου αὐτοῦ φωνῆς » μου, καὶ ἡ κραυγή μου ἐνώπιον αὐτοῦ εἰσελεύσεται εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ». « Οὗτος ὁ πτωχὸς* (ὁ ταπεινὸς δηλονότι) *ἐκέκραξε πρὸς Κύριον, καὶ ὁ » Κύριος εἰσήκουσεν αὐτοῦ, καὶ ἐκ πασῶν τῶν θλίψεων αὐτοῦ ἔσωσεν » αὐτόν». «Ὑψηλὸς Κύριος,* κηρύττει πρὸς τούτοις ὁ Δαυΐδ, *καὶ τὰ » ταπεινὰ ἐφορᾷ καὶ τὰ ὑψηλὰ ἀπὸ μακρόθεν γινώσκει».*

Ἐκ τῶν ρήσεων τούτων τῆς Ἁγίας Γραφῆς βεβαιούμεθα, ὅτι τὴν προσευχὴν ἡμῶν δέον νὰ συνοδεύῃ πάντοτε ἡ ταπείνωσις, ὅτι μὲ ταπείνωσιν ὀφείλομεν νὰ προσευχώμεθα, διὰ νὰ γίνῃ εὐπρόσδεκτος τῷ Θεῷ ἡ προσευχή ἡμῶν. Πρὸς βεβαίωσιν τούτου θὰ ἀναφέρω ἐνταῦθα καὶ παραδείγματα ἁγίων καὶ ἐναρέτων ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων ἡ προσευχὴ εἰσηκούσθη, διότι συνωδεύετο αὕτη μὲ ταπείνωσιν.

Ὁ Πατριάρχης Ἀβραὰμ μὲ ταπείνωσιν ἄκραν προσηυχήθη πρὸς τὸν Θεὸν ἀποκαλέσας ἑαυτὸν γῆν καὶ σποδόν· *«ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός».*

Ὁ Ἑκατόνταρχος τοῦ Εὐαγγελίου μὲ τὴν ἰδίαν ταπείνωσιν εἶπεν εἰς τὸν Χριστόν *«Οὐκ εἰμι ἄξιος ἵνα εἰσέλθῃς εἰς τὸν οἶκόν μου· εἰπὲ μόνον » λόγον καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου».*

Ἡ Χαναναία τὴν αὐτὴν ἐπεδείξατο ταπείνωσιν, ὅταν εἶπεν εἰς αὐτὴν ὁ Κύριος ὅτι ἔπρεπε νὰ τύχωσι θεραπείας κατὰ πρῶτον *τὰ τέκνα* ἤτοι οἱ Ἰσραηλῖται καὶ οὐχὶ τὸ θυγάτριον αὐτῆς, ἡ ὁποία δὲν ἦτο Ἰσραηλῖτις. Ναί, Κύριε, ἀπήντησε τότε, εἶμαι Χαναναία, δὲν ἀνήκω εἰς τοὺς πιστούς Ἰσραηλίτας, ἀλλὰ δὲν ζητῶ ἐγὼ τὴν χάριν σου, ἡ ὁποία ἀνήκει εἰς τοὺς πιστοὺς Ἰσραηλίτας, ἀλλὰ ψυχίον μόνον τῆς χάριτός σου, διότι *« καὶ τὰ κυνάρια ὑποκάτω τῆς τραπέζης ἐσθίουσιν ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν » παιδίων».* Ὁ Χριστὸς βραβεύων τότε τὴν ταπείνωσιν αὐτῆς, εἰσήκουσε τῆς προσευχῆς αὐτῆς καὶ ἐθεράπευσε τὸ δαιμονιζόμενον θυγάτριον αὐτῆς.

Τὴν ἰδίαν ταπείνωσιν ἐπεδείξατο καὶ ἡ ἁμαρτωλὸς Μαρία ἡ Μαγδαληνή. Καθ' ἣν ὥραν ὁ Χριστὸς ἐκάθισεν εἰς δεῖπνον ἐν τῇ οἰκίᾳ πλουσίου Φαρισσαίου, ἤτοι ἀνθρώπου, ὅστις ἐφαντάζετο ἑαυτὸν δίκαιον, ἡ γυνὴ αὕτη προσέρχεται ἐκεῖ, πίπτει εἰς τοὺς πόδας Ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ἐγνώρισεν ὡς Σωτῆρά της, βρέχει αὐτοὺς μὲ θερμὰ δάκρυα, καὶ ἀποσπογγίζει μὲ τὰς τρίχας τῆς ἑαυτῆς κεφαλῆς. Ὑπάρχει μεγαλύτερος βαθμὸς ταπεινώσεως; Ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο πλουσίως ἐβράβευσε τὴν ταπείνωσιν ταύτην ὁ Χριστὸς εἰπὼν εἰς τὸν Φαρισσαῖον· *«Οὗ χάριν λέγω σοι, » ἀφίενται αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαί, ὅτι ἠγάπησε πολύ».*

Τέλος μεγάλη εἶναι καὶ ἡ ταπείνωσις τοῦ Τελώνου. Ἡ παραβολὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισσαίου εἶναι εἰς πάντας γνωστή. Μεθ' ὅλα ταῦτα ἂς ἐπαναλάβωμεν καὶ ἡμεῖς ταύτην ἐνταῦθα. Ἡμέραν τινά, παρετήρησεν

ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅτι ὑπῆρχόν τινες μεταξὺ τοῦ λαοῦ, οἱ ὁποῖοι ἐφαντάζοντο ὅτι ἦσαν δίκαιοι καὶ διὰ τοῦτο περιεφρόνουν τοὺς ἄλλους. Τότε εἶπεν εἰς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν ταύτην. Δύο ἄνθρωποι ἀνέβησαν εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Σολομῶντος διὰ νὰ προσευχηθῶσιν, ὁ εἷς ἦτο Φαρισσαῖος καὶ ὁ ἄλλος Τελώνης. Ὁ Φαρισσαῖος προχωρήσας ἐντὸς τοῦ Ναοῦ ἵσταται μὲ ὑπερηφάνειαν καὶ προσεύχεται λέγων καθ' ἑαυτόν· Θεέ μου, εὐχαριστῶ σοι διότι δὲν εἶμαι καὶ ἐγὼ ὅπως εἶναι οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, ἅρπαγες, ἄδικοι, μοιχοί, ἢ ὅπως εἶναι καὶ οὗτος ὁ Τελώνης· νηστεύω δύο ἡμέρας τὴν ἑβδομάδα, δίδω εἰς τοὺς πτωχοὺς τὸ δέκατον ὅλων ἐκείνων ὅσα ἀποκτῶ. Ὁ Τελώνης ἀπ' ἐναντίας ἵσταται μακρὰν, πλησίον εἰς τὴν θύραν τοῦ Ναοῦ καὶ οὔτε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ τολμᾷ νὰ ὑψώσῃ πρὸς τὸν Οὐρανὸν, ἀλλ' ἔτυπτε τὸ στῆθος αὐτοῦ λέγων· Θεέ μου, γενοῦ ἵλεως εἰς ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλόν, «*ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι*». Ἐκ τούτων τῶν δύο, οἱ ὁποῖοι προσηυχήθησαν ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν, ὁ μὲν Τελώνης κατέβη δεδικαιωμένος, ὁ δὲ Φαρισσαῖος κατακεκριμένος, διότι «*πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπει-» νῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται*».

Αὕτη εἶναι ἡ παραβολὴ, τὴν ὁποίαν κατ' ἔτος ἀκούομεν ἀναγινωσκομένην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν πρώτην Κυριακὴν τοῦ Τριῳδίου, ἡ ὁποία ὀνομάζεται ***Κυριακὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισσαίου.*** Μολονότι ἡ ἐξήγησις τῆς παραβολῆς ταύτης εἶναι εὔκολος, ἐν τούτοις ἂς ἴδωμεν μὲ ποῖον τρόπον ἑρμηνεύει ταύτην ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος.

«Τούτους τοὺς δύο ἀνθρώπους, λέγει, τὸν Φαρισσαῖον καὶ τὸν Τελώ-» νην μοὶ φαίνεται καλὸν νὰ παρομοιάσω πρὸς δύο ἡνιόχους, δύο ἁμα-» ξηλάτας, οἱ ὁποῖοι ἐπιβαίνουσιν ἐπὶ δύο διαφόρων ἁρμάτων καὶ διευ-» θύνονται πρὸς τὸν Οὐρανόν. Εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ἐφάνη καθαρὰ, ὅτι ὁ πρῶ-» τος, ὅστις ἦτο δίκαιος, ἢ τοὐλάχιστον ἐφημίζετο ὅτι ἦτο δίκαιος, θὰ » ἔτρεχε ταχύτερον, διότι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην, ὅπως ἐννοεῖ » ταύτην ἡ Ἁγία Γραφὴ, ἤτοι ἀπὸ τὴν ἁγιότητα δὲν ὁδηγεῖ ταχύτερον » πρὸς τὸν Θεόν· ὁ δεύτερος ἀπ' ἐναντίας, ὅστις ἦτο ἁμαρτωλὸς, ἐφαί-» νετο ὅτι μόλις καὶ μετὰ μεγάλης δυσκολίας θὰ ἐκινεῖτο, διότι οὐδὲν » ὑπάρχει βαρύτερον τῆς ἁμαρτίας, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἐπιβραδύνει τόσον » πολὺ τὴν πορείαν, ὅσον ἡ ἁμαρτία. Ἀλλ' ὅλα αὐτὰ ἀπεδείχθη εὐθὺς » μετ' ὀλίγον ὅτι ἦσαν ὑποθέσεις ἁπλαῖ, καὶ ὅτι τὰ πράγματα ἔμελλον » νὰ λάβωσιν ἄλλην ὄψιν. Καὶ τῷ ὄντι· μετ' ὀλίγον ἀνεκαλύφθη ὅτι μαζὶ » μὲ τὴν δικαιοσύνην, τὴν νομιζομένην δηλονότι, τὴν ἀνύπαρκτον δικαιο-» σύνην ὁ Φαρισσαῖος εἶχεν ἐπὶ τοῦ ἅρματος αὐτοῦ καὶ τὴν ὑπερηφά-» νειαν, τῆς ὁποίας τὸ βάρος ἦτο τόσον μέγα, ὥστε ἐματαίωνε πᾶσαν » κίνησιν καὶ καθίστα ἀδύνατον πᾶσαν προσπάθειαν ἀνυψώσεως πρὸς » τὸν οὐρανόν. Τοὐναντίον ὁ Τελώνης μαζὶ μὲ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ, αἱ » ὁποῖαι ἦσαν πραγματικαί, εἶχεν ἐπὶ τοῦ ἅρματος αὐτοῦ τὴν ταπείνω-» σιν, τὴν ταπείνωσιν τῆς ὁποίας ἴδιον εἶναι νὰ ἐλαφρύνῃ, καὶ ἐπὶ τέλους » νὰ ἐκμηδενίζῃ τὸ βάρος τῆς ἁμαρτίας εἰς τόσον βαθμὸν, ὥστε οὐδὲν νὰ » ἐμποδίζῃ αὐτὸ εἰς τὸ νὰ ἀνυψωθῇ καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ τέρμα τοῦ ταξει-» δίου του. Τοιουτοτρόπως ἐν ᾧ ὁ εἷς ταλαντεύεται καὶ κλονίζεται ἐπὶ » τῆς ἕδρας αὐτοῦ, ὁ ἄλλος κάθεται ἑδραῖος καὶ ἀκλόνητος· ἐν ᾧ ὁ εἷς

» πίπτει ἄνωθεν, ὁ ἄλλος ἀνυψοῦται πρὸς τὰ ἄνω ἐκ τῶν κάτω· ἐν ᾧ τὸν » ἕνα ἡ αὐστηρότης τοῦ βίου αὐτοῦ δὲν κατορθώνει νὰ σώσῃ ἀπὸ τὴν » καταδίκην, τὸν ἄλλον οὐδόλως κωλύει τὸ βάρος τῶν ἁμαρτημάτων » αὐτοῦ νὰ τύχῃ χάριτος. Ἐν ᾧ ὁ ὑπερήφανος Φαρισσαῖος ἐπὶ τοῦ ἅρμα- » τος αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον κατέστησε βαρύτατον ἡ ἁμαρτία, κατακρημνίζε- » ται εἰς τὴν ἄβυσον, ὁ Τελώνης ἐπὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἅρματος ἐλαφρυν- » θέντος ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν, ὁδηγουμένου δὲ ὑπὸ τῆς ταπεινώσεως ἀνυ- » ψοῦται ἠρέμα, ἀλλ' ἀσφαλῶς, διασχίζει τὰ νέφη, προχωρεῖ ἀπὸ σφαί- » ρας εἰς σφαῖραν καὶ φθάνει μέχρι τοῦ Θεοῦ... Ἐπὶ τέλους δὲ πληροῦται » κατὰ γράμμα ὁ λόγος τοῦ Κυρίου *«ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὁ » δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται»*.

Λοιπὸν, ἀδελφοί μου, ἂς ταπεινοφρονῶμεν. Ἄνευ ταπεινώσεως, λέγει ὁ αὐτὸς μέγας διδάσκαλος, ὁ θεῖος Χρυσόστομος, ἄνευ ταπεινώσεως τὰ πάντα ἀπόλλυνται, οὐδεμίαν δὲ ἔχει ἀξίαν οὔτε ἡ προσευχὴ, οὔτε ἡ νηστεία, οὔτε ἡ ἐλεημοσύνη, οὔτε ἡ σωφροσύνη, οὔτε οἱαδήποτε ἄλλη ἐκ τῶν ἀρετῶν.

Ἂς προσευχώμεθα μὲ ταπείνωσιν· διότι οὐδὲν νομιμώτερον, οὐδὲν φυσικώτερον, οὐδὲν μᾶλλον σύμφωνον πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς προσευχῆς καὶ τὴν ἰδέαν, ἣν ἔχομεν περὶ αὐτῆς. Ἀφοῦ ἐμάθομεν τὸν ὁρισμὸν τῆς προσευχῆς, καὶ μάλιστα ὅτι ἡ προσευχὴ εἶναι αἴτησις, ἱκεσία, ἐπίκλησις εἰς βοήθειαν, εἶναι εὔκολον νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι τὸ πρώτιστον προσὸν τῆς προσευχῆς εἶναι ἡ ταπείνωσις. Τὸ προσεύχεσθαι χωρὶς ταπείνωσιν εἶναι φανερὰ ἀντίφασις πρὸς τὴν περὶ προσευχῆς ἰδέαν. Προσευχὴ χωρὶς ταπείνωσιν εἶναι ἀκατανόητος, εἶναι διάψευσις τῆς λέξεως προσευχή· *«Οὗ- » τος ὁ πτωχὸς ἐκέκραξε πρὸς Κύριον»*. Ἰδοὺ τί εἶναι ἡ προσευχή· εἶναι κραυγὴ ὀδύνης· Σύ, Κύριε, εἶσαι πανοικτίρμων, ἐγὼ δὲ δυστυχὴς καὶ ταλαίπωρος, Σὺ πλούσιος ἐν ἐλέει, ἐγὼ δὲ πτωχὸς καὶ πένης. Σὺ ὁ ἰατρὸς, ἐγὼ δὲ ὁ νοσῶν. Ἰδοὺ ὁποία τις εἶναι ἡ προσευχή. Ἀλλ' εἰς τὴν προσευχὴν ταύτην ποῖον ὕφος, ποία στάσις ἁρμόζει; Βεβαίως τὸ τῆς ταπεινώσεως.

Τὸ ἀπαραίτητον προσὸν τῆς προσευχῆς εἶναι ἡ ταπείνωσις· διότι ὁ Θεὸς τὴν χάριν αὐτοῦ, ἄνευ τῆς ὁποίας εἶναι ἀνέφικτος ἡ σωτηρία, δίδει εἰς τοὺς ταπεινούς· *«ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν»*. Εἰς τοὺς ὑπερηφάνους ὄχι μόνον δὲν δίδει τὴν χάριν αὐτοῦ ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ καταπολεμεῖ αὐτούς· *«Κύριος τοῖς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται»*. Τοῦτο δ' ἀκριβῶς συνέβη καὶ εἰς τὸν Φαρισσαῖον. Ἀλλ' ἴσως μὲ ἐρωτήσῃ τις· εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξωσι σήμερον ἄνθρωποι ἔχοντες τὴν ὑπερηφάνειαν τοῦ Φαρισσαίου κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς; Τοιοῦτος βεβαίως παχυλὸς Φαρισσαϊσμὸς δὲν εἶναι εὔκολος σήμερον· οὐχ ἧττον ὑπάρχει λεπτή τις καὶ ἀδιόρατος ὑπερηφανεία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οὔτε οἱ προσεκτικώτεροι τῶν προσευχομένων κατορθώνουν πολλάκις νὰ προφυλαχθῶσιν. Εἶναι ἆρά γε σπάνιον φαινόμενον νὰσυναντήσῃ τις σήμερον Χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι, διότι προέβησαν εἰς ἔργον τι εὐσεβές, ἢ διότι προσηυχήθησαν μὲ εὐλάβειαν, νὰ φαντάζωνται ὅτι προσέφεραν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν Θεόν, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο εἶναι ὑποχρεωμένος εἰς αὐτοὺς ὁ Θεός; Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ὑπερηφανείας εἶναι δυστυχῶς συνηθέστατον σήμερον. Οἱ πλεῖστοι περιπίπτομεν εἰς τὴν παρα-

νόησιν ταύτην, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὑποχρεωμένος εἰς ἡμᾶς, διότι τυχὸν προσηυχήθημεν, διότι τὴν δεῖνα ἑορτὴν μετέβημεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ Θεὸς ὑποχρεωμένος εἰς ἡμᾶς! ἡλίκη ἀληθῶς παρανόησις! Ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ πλούσιος πρέπει νὰ ἦναι πολὺ περισσότερον ὑποχρεωμένος εἰς τὸν πτωχόν, ὁ ἰατρὸς εἰς τὸν ἄρρωστον, τὸν ὁποῖον θεραπεύει, ὁ δικαστὴς εἰς τὸν κατηγορούμενον τὸν ὁποῖον ἀθωώνει! Ὁ Θεὸς ὑποχρεωμένος εἰς ἡμᾶς! Καὶ ἐν τούτοις ὁ Θεὸς εἶναι τὸ πᾶν, ἡμεῖς δὲ μηδέν· ἐὰν δὲ ἔχωμεν καὶ κάτι τι, δὲν ἔχομεν τοῦτο ἐξ ἰδίων, ἀλλὰ παρελάβομεν καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ Θεοῦ· *«τί ἔχεις*, ἐρωτᾷ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, *τί ἔχεις » ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔχεις τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβών;»*

«Μὴ προσευξώμεθα φαρισσαϊκῶς, ἀδελφοί· ὁ γὰρ ὑψῶν ἑαυτὸν » ταπεινωθήσεται· ταπεινωθῶμεν ἐναντίον τοῦ Θεοῦ τελωνικῶς διὰ » νηστείας, κράζοντες· Ἱλάσθητι ἡμῖν, ὁ Θεός, τοῖς ἁμαρτωλοῖς»·

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ΄.

ΙΔ΄. ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΤΡΙΣ

« Καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης εἰμί, ἐκ σπέρματος » Ἀβραάμ, φυλῆς Βενιαμίν». *(Ρωμ. 11, 1).*

Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, εἴδαμεν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς παρελθούσης Κυριακῆς, ὅτι δικαιούμεθα νὰ καυχώμεθα διὰ τὴν ἰδιαιτέραν μας Πατρίδα. Εἶναι, εἴπαμεν, αὐτὴ ἡ χώρα τῆς Εὐρώπης, ἡ ὁποία πρώτη ἔπλασε κοινωνικὴν ζωήν, ἡ ὁποία ἐστηρίζετο ἐπὶ νόμων σοφῶν, καὶ ἐμόρφωσε τέλειον πολιτισμόν. Εἶναι, εἴπαμεν δεύτερον, ἡ Κρήτη μας, ἡ χώρα ἐκείνη, τῆς ὁποίας οἱ ἡρωϊκοὶ ἀγῶνες χάριν τῆς ἐλευθερίας ἀποτελοῦν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου ἐξαιρετικὸν φαινόμενον. Εἶναι, θὰ ἐλέγομεν ἀκόμη, ἡ Πατρίς μας μὲ τὸν καταγάλανον οὐρανόν της, μὲ τὴν εὐκρασίαν τῶν ἀέρων της, μὲ τὴν πλουσίαν εὐφορίαν τῶν ὡραίων της καρπῶν, μὲ τὴν καταλληλοτάτην γεωγραφικήν της θέσιν ἐν τῷ μέσῳ τῶν τριῶν Ἠπείρων τῆς γῆς, εἶναι, λέγω, ἡ Πατρίς μας ὁ τόπος, τὸν ὁποῖον ἰδιαιτέρως ηὐνόησεν ἡ θεία Πρόνοια. Ἂς ἔχῃ χάριν καὶ δόξαν ὁ ἅγιος Θεός, ὅστις ἠθέλησε νὰ τιμήσῃ τόσον ἐξαιρετικῶς τὴν ἰδιαιτέραν μας Πατρίδα! Κατελήξαμεν δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι πρέπει δι' ὅλα ταῦτα τὰ προτερήματα τῆς Πατρίδος ἡμῶν νὰ τὴν ἀγαπῶμεν ὁλοψύχως καὶ νὰ μὴ διστάζωμεν νὰ καυχώμεθα διὰ τὴν τοιαύτην μας ἀνεκτίμητον φυσικὴν μητέρα. Εἴμεθα Κρῆτες! εἴπαμεν ὅτι ὀφείλομεν νὰ κηρύττωμεν σιωπηρῶς καὶ μεγαλοφώνως. Ἀλλ' εἴμεθα συγχρόνως καὶ Ἕλληνες, ἐκ φυλῆς Ἑλληνικῆς. Διότι ἂν ἡ Κρήτη εἶναι ἡ ἰδιαιτέρα μας Πατρίς, ἡ Ἑλλὰς εἶναι ἡ μεγάλη

μας Πατρίς· διότι ἀκόμη ἂν οἱ Κρῆτες ὅλοι εἶναι συμπατριῶταί μας, καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἐλεύθεροι καὶ ὑπόδουλοι εἶναι ἀδελφοὶ καὶ ὁμοεθνεῖς, μὲ τοὺς ὁποίους μᾶς συνδέουν σφιγκτὰ πολλοὶ καὶ διάφοροι ἱεροὶ δεσμοί, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν διάβασιν τῶν αἰώνων ἔγιναν ἀδιάσπαστοι. Ποῖοι εἶναι οὗτοι οἱ δεσμοὶ διὰ νὰ τοὺς ἀναφέρωμεν πάλιν ἄλλην μίαν φοράν; Εἶναι ἡ ἰδία γλῶσσα, εἶναι ἡ ἰδία καταγωγή, εἶναι ἡ αὐτὴ θρησκεία, τὰ ἴδια παθήματα, οἱ αὐτοὶ ἀγῶνες, οἱ αὐτοὶ πόθοι τοῦ μέλλοντος. Αὐτὰ μᾶς συνδέουν τοὺς ὁμοεθνεῖς εἰς μίαν μεγάλην Πατρίδα καὶ εἰς ἓν Ἔθνος, τὸ ὁποῖον σήμερον μὲν ἕνεκα ἀνεκδιηγήτων ἐθνικῶν περιπετειῶν ἀριθμεῖ ὀλίγα σχετικῶς ἑκατομμύρια ὁμογενῶν, ἄλλοτε ὅμως, εἰς τὴν παλαιὰν ἐποχήν, ἀναφέρει ἡ ἱστορία ὅτι οἱ Ἕλληνες οἱ ἐγκατεστημένοι εἰς ὅλον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον ἦσαν περὶ τὰ ἑξήκοντα ἑκατομμύρια. Ὁποία τότε ἡ ἀκμή, καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα τοῦ Ἑλληνισμοῦ! Ποία δὲ ἆρά γε εἶναι ἡ ἱστορία τῆς ἐθνικῆς σχέσεως ἡμῶν τῶν Κρητῶν καὶ τῶν ἄλλων μας Ἑλλήνων ἀδελφῶν; Ποία δὲ εἶναι καὶ ἡ ἱστορία τῆς μεγάλης Πατρίδος, διὰ νὰ ἴδωμεν διὰ τί ὀφείλομεν νὰ ἀγαπῶμεν ἐπίσης αὐτήν, καὶ νὰ ὑποτάσσωμεν μάλιστα τὴν ἀγάπην τῆς ἰδιαιτέρας Πατρίδος εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὸ συμφέρον τῆς μεγάλης Πατρίδος; Πόσον πάλιν ἐνδιαφέρον εἶναι λοιπὸν καὶ τὸ θέμα τοῦτο! Νὰ ἀκούσωμεν δηλαδὴ μὲ τόσον ὀλίγας λέξεις ἑνὸς μικροῦ λόγου τὴν τόσον μακρὰν καὶ ἔνδοξον ἐπίσης καὶ διδακτικὴν ἱστορίαν τῆς μεγάλης μας Πατρίδος τῆς Μητρὸς Ἑλλάδος! Διότι ἀπὸ πότε νομίζετε, ὅτι ἤρχισε νὰ παρουσιάζωνται εἰς τὸν κόσμον οἱ Ἕλληνες ὡς ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν, τῶν πολιτικῶν θεσμῶν, τῶν ἐλευθέρων πολιτειῶν, ὡς θαυμαστοὶ τέλος παράγοντες καὶ δημιουργοὶ τοῦ ἀθανάτου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐθαύμασαν οἱ αἰῶνες καὶ λατρεύουσιν ἐπίσης οἱ σύγχρονοι πεπολιτισμένοι λαοί; Κανεὶς δὲν τὸ ἀρνεῖται τοῦτο. Ποῖον; Ὅτι οἱ Κρῆτες προηγήθησαν εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Τὰ παλαιότερα ἔργα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης φέρουν καταφανῆ τὰ σημεῖα τῆς Κρητικῆς ἐπιδράσεως. Εἶναι ταῦτα ἔργα μαθητῶν τῆς Κρητικῆς τέχνης. Δὲν πρέπει νὰ τὸ θεωρῆτε τοῦτο περιαυτολογίαν, ἐγωϊσμόν· ἐπειδὴ καὶ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ποῖος δὲ δὲν ἠξεύρει, ὅτι καὶ τοὺς Κρητικοὺς νόμους παρέλαβαν εἰς τὰς πόλεις των οἱ περίφημοι ἀρχαῖοι Ἕλληνες νομοθέται; Εἴπαμεν δὲ εἰς τὴν ἄλλην ὁμιλίαν, ὅτι ἡ Κρήτη εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην, τὴν λεγομένην μινωϊκὴν ἐποχήν, ἀπετέλει ἰσχυρὸν Βασίλειον, τὸ ὁποῖον ἐξουσίαζεν ἐκτὸς τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ αὐτὰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ἦτο τότε, ἀγαπητοί, ἡ σειρὰ τῆς μεγάλης ἀκμῆς καὶ δυνάμεως τῆς Κρήτης. Ἔπειτα ἤλλαξαν τὰ πράγματα. Ἦλθαν εἰς τὴν Κρήτην ἀπὸ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα οἱ λεγόμενοι Δωριεῖς, οἱ ὁποῖοι κατέστρεψαν δυστυχῶς τὰ κρητικὰ ἀνάκτορα καὶ τὰς πόλεις καὶ ὡς ἀμόρφωτοι αὐτοὶ ἀκόμη, ἔθαψαν τὸν ἀκμαῖον ἐκεῖνον πολιτισμὸν τῆς Κρήτης ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν καταστροφῶν των. Καὶ ἡνώθησαν μὲν οὗτοι κατόπιν μὲ τοὺς πρώτους κατοίκους τῆς Κρήτης καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐμόρφωσαν καὶ αὐτοὶ νέον πολιτισμόν, τὸν λεγόμενον Δωρικόν· ἀλλ' οὗτος δὲν ἔφθασέ ποτε εἰς τὴν ἀκμὴν καὶ ἄνθησιν τοῦ παλαιοτέρου. Τί δὲ μόνον; Ἐφεῦρον καὶ αὐτοὶ θαυμασίους νόμους, τοὺς ὁποίους ἔγραφαν εἰς

τοὺς τοίχους τῶν ναῶν καὶ τῶν δημοσίων κτιρίων, διὰ νὰ τοὺς ἀναγινώσκῃ ὁ λαός· τοιοῦτοι δὲ ἐφημίζοντο πρὸ πάντων οἱ νόμοι τῆς Γόρτυνος, τοὺς ὁποίους καὶ σήμερον δύναται νὰ ἀναγνώσῃ ὁ ἐπισκέπτης τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας ταύτης πόλεως. Ἀνέθρεψαν δὲ τὰ τέκνα των μὲ μεγάλην σκληραγωγίαν, διὰ νὰ ἀντέχουν εἰς τὰς ταλαιπωρίας τοῦ στρατιωτικοῦ βίου, τὸν ὁποῖον ἔζων οἱ νέοι. Ἐδίδασκον εἰς τοὺς νέους τούτους τοὺς νόμους τῆς Πατρίδος, τοὺς ὕμνους τῆς τότε θρησκείας, καὶ τὰ ἡρωϊκὰ ποιήματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐξήσκουν αὐτοὺς εἰς τὴν ὁπλασκίαν, εἰς τὸ κυνήγιον, καὶ εἰς ἄλλα εἴδη τῆς γυμναστικῆς. Οἱ δὲ ἡλικιωμένοι ἄνδρες συνέτρωγαν εἰς κοινὰς τραπέζας, αἵτινες ὠνομάζοντο *ἀνδρεῖα*, καὶ ἀπετέλουν διάφορα σωματεῖα, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο *εταιρεῖαι*. Οἱ ἴδιοι ἐπετήρουν τοὺς νέους, τοὺς ἀμελεῖς δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ τοὺς ἀέργους ἐτιμώρουν κατὰ τὸν νόμον. Συνεσκέπτοντο δὲ μετὰ τὰ κοινὰ γεύματα διὰ τὰς κοινὰς ὑποθέσεις καὶ ὑπεδαύλιζαν τὴν φιλοπατρίαν των μὲ τὴν διήγησιν τῶν ἀνδραγαθημάτων τῶν προγόνων αὐτῶν. Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον, μὲ αὐτὴν τὴν εὐνομίαν, καὶ τὴν καλὴν ἀνατροφὴν τῶν νέων, καὶ τὴν ἀδελφικὴν συμβίωσιν τῶν ἐλευθέρων συμπατριωτῶν, ἠδυνήθησαν μὲν νὰ ἀναφανοῦν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ καὶ νέοι ἐν Κρήτῃ περίφημοι τεχνῖται, καὶ ποιηταί, καὶ νομοθέται, καὶ ἱερεῖς καὶ μάντεις, καὶ σοφοί, οἱ ὁποῖοι ἐφάνησαν χρήσιμοι καὶ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα· ἀλλὰ κυρίως κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν οἱ Κρῆτες ἐπέδειξαν μεγάλην ἀνδρείαν καὶ πολεμικὰς ἀρετάς. Τὸ λυπηρὸν δὲ ἦτο, ὅτι ἐπὶ τῆς Δωρικῆς ταύτης περιόδου οἱ Κρῆτες διῃρέθησαν εἰς πολλὰ κατὰ πόλεις Κράτη, τὰ ὁποῖα βραδύτερον ἤρχισαν νὰ πολεμοῦν ἀναμεταξύ των, καὶ νὰ προσπαθοῦν ποία πόλις νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἄλλην. Ὁ ἐμφύλιος δὲ καὶ ἀδελφικὸς οὗτος πόλεμος ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ ἐξαντληθοῦν οἱ Κρῆτες, καὶ νὰ μείνουν ἔκτοτε στάσιμοι εἰς τὴν πρόοδον. Πότε δὲ τοῦτο; Ὅταν οἱ ἄλλοι ἀδελφοί των Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ ἀναδεικνύωνται εἰς τοὺς μεγάλους καὶ ἐνδόξους ἐκείνους πολέμους ἐναντίον τῶν βαρβάρων καὶ εἰς τὴν σπουδὴν τῶν γραμμάτων καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ὡραίων τεχνῶν. Καὶ ἔχετε ἀκούσει, ἀγαπητοί, πόσους καὶ πόσους πολέμους ἔκαμαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν διὰ νὰ ἀποκρούσουν τὰ ἑκατομμύρια τῶν λεγομένων Μήδων καὶ Περσῶν, καὶ νὰ προφυλάξουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν ὑποταγήν της εἰς τοὺς ἀμορφώτους Ἀσιάτας, καὶ νὰ σώσουν ὁμοῦ μὲ τὴν πατρίδα των καὶ ὅλην τὴν ἐπίλοιπον Εὐρώπην ἀπὸ τὸν ζόφον καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς βαρβαρότητος. Ἀλλὰ ποῖος δύναται νὰ διηγηθῇ εἰς ἕνα μικρὸν λόγον, ὅπως εἶναι ὁ παρών, νὰ διηγηθῇ τοὺς ἀγῶνας τοὺς ἡρωϊκοὺς τῆς Ἑλλάδος ἐναντίον τῶν Ρωμαίων, ἐναντίον τῶν λεγομένων Γότθων, τῶν Σκυθῶν, τῶν Ἀράβων καὶ Περσῶν πάλιν, τῶν Βουλγάρων, τῶν Βανδάλων, τῶν Φράγκων καὶ τῶν οὕτω λεγομένων Σταυροφόρων καὶ τῶν Τούρκων; Πολλοὶ ἐκ τῶν λαῶν τούτων, οἱ ὁποῖοι ἐπέπεσαν ἐναντίον τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὡσὰν τὰ καταστρεπτικὰ σμήνη τῶν ἀκρίδων, ἢ ὅπως αἱ δέκα πληγαὶ τοῦ Φαραώ, ἤκμασαν πρὸς καιρὸν εἰς Κράτος καὶ ὡς δυνάμεις μεγάλαι καὶ φοβεραί, ἀλλὰ πάλιν παρήκμασαν καὶ διελύθησαν ὡς ἱστὸς ἀράχνης χωρὶς ἴχνη ν' ἀφήσουν τῆς διαβάσεώς των εἰμὴ ἐρείπια καὶ σφαγὰς καὶ σκότος καὶ ἀμάθειαν. Διότι πρέ-

πει νὰ γνωρίζετε, ὅτι ἐναντίον τῶν ἀπαιδεύτων λαῶν ὀργίζεται ὁ Κύριος, καὶ τὰ ἄδικα κράτη τὰ καταβαραθρόνει ἡ ἀδικία των, ὅπως ἀπεναντίας ἡ δικαιοσύνη ἀνυψοῖ τὰ ἔθνη.

Καὶ παράδειγμα, ἀγαπητοί, διδακτικώτατον διὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς τελευταίας ταύτης ἀληθείας εἶναι ἡ Ἑλλάς, τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος. Ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες ἠγάπησαν τὴν παιδείαν καὶ τὰς τέχνας· ἐπειδὴ ὁ Ἑλληνισμὸς ἐστήριζε τὴν ἰσχὺν καὶ δύναμίν του ὄχι εἰς τὴν ἀνισότητα μεταξὺ τῶν πολιτῶν, ὄχι εἰς τὴν πίεσιν κατὰ τῶν ἀδυνάτων, ὄχι εἰς τὴν ἀπαιδευσίαν καὶ τὸν σκοτισμὸν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ εἰς τὴν ἰσονομίαν καὶ δικαιοσύνην καὶ εἰς τὴν παιδείαν καὶ τὰς τέχνας καὶ τὸ ἐμπόριον, τούτου ἕνεκα τί κατώρθωσεν; Ἕνεκα τῆς πολιτικῆς του ταύτης τὸ ἀνύψωσεν ὁ Θεὸς ὅσον κἀνὲν ἄλλο Ἔθνος τοῦ κόσμου. Καὶ ἀπόδειξις τρανὴ ἡ σημερινή του ὕπαρξις κατόπιν τόσων ξενικῶν ἐπιδρομῶν καὶ τυραννικῶν κατακτήσεων τῆς Ἑλληνικῆς χώρας. Οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευαν, ὅτι ὑπῆρχεν ἕνα πτηνόν, Φοῖνιξ ὀνομαζόμενον, τὸ ὁποῖον ὅταν τὸ ἔκαιε κἀνεὶς ἀνεζωντάνευε πάλιν ἀπὸ τὴν τέφραν του, ἀπὸ τὴν στάκτην του. Ὁ ἑλληνικὸς οὗτος μῦθος ἀληθεύει, ἂν τὸν ἐφαρμόσωμεν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος. Ἡ Ἑλλὰς παρουσιάζει αὐτὸ τὸ θαυμαστὸν φαινόμενον! Καταστρέφεται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐκ μέρους πότε τούτου τοῦ φοβεροῦ κατακτητοῦ, πότε τοῦ ἄλλου· νὰ πληρώνῃ τοιουτοτρόπως τὸν φόρον τοῦ αἵματος καὶ τῶν μαρτυρίων διὰ τὰ σφάλματα τὰ ὁποῖα ἔκαμναν ἑκάστοτε τὰ τέκνα της, ἐπειδὴ ἐλησμόνουν τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀδελφικὴν συμβίωσίν των, καὶ τὴν χρηστότητα τοῦ κοινωνικοῦ βίου καὶ τὴν πολιτικὴν ἰσονομίαν. Ἀλλὰ πάλιν μετὰ καιρὸν ἀνασταίνεται νέα καὶ ὁλοζώντανος, ὅπως ὁ μυθολογούμενος Φοῖνιξ, περὶ τοῦ ὁποίου εἴπαμεν ἀνωτέρω, ἀπὸ τὴν πολιτικήν της τέφραν καὶ καταστροφήν. Διότι τί κυρίως εἶναι ὁ Ἑλληνισμός; Εἶναι πνεῦμα, εἶναι φιλοσοφία, εἶναι ποίησις, εἶναι τέχνη, εἶναι πολιτισμὸς ἀπαράμιλλος. Καὶ αἱ πνευματικαὶ αὗται ἰδιότητες ἑνὸς λαοῦ πιθανὸν πρὸς καιρὸν νὰ φανῇ ὅτι ἀπέθαναν· ἀλλ' εἶναι τοῦτο νεκροφάνεια· θάνατος τέλειος δὲν εἶναι· διότι τὸ πνεῦμα εἶναι ἀθάνατον, τὸ πνεῦμα δὲν ἀποθαίνει· καὶ ἀπόδειξις ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία εἶναι πνεῦμα, καὶ ἡ ὁποία διὰ τοῦτο μένει ἀθάνατος. Καὶ ἡ Ἑλλὰς λοιπὸν ὡς τὸ πνεῦμα τῆς ἀνθρωπότητος εἶνε ἀθάνατος, δὲν ἀποθαίνει ποτέ.

Λοιπὸν, ἀδελφοί μου, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ θαυμάσια ταῦτα προτερήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ μας ἔθνους, τὸ ὁποῖον θαυμάζει ὅλος ὁ πεπολιτισμένος κόσμος, ἂς ἀγαπῶμεν, ὅπως εἴπαμεν, τὴν ἰδιαιτέραν μας Πατρίδα Κρήτην, ἥτις προηγήθη εἰς τὸν περίφημον πολιτισμόν της, ἀλλ'ἂς ἀγαπῶμεν καὶ λατρεύωμεν συγχρόνως τὴν μεγάλην μας Πατρίδα τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία ἐξηκολούθησε καὶ ἐτελειοποίησε τὴν ἐκπολιτιστικὴν παράδοσιν τῆς Κρήτης εἰς τὸν ὕπατον, εἰς τὸν ὕψιστον βαθμὸν τῆς τελειότητος· καὶ ἂς ἐπαναλαμβάνωμεν πάλιν καὶ πολλάκις· εἴμεθα Κρῆτες κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν Πατρίδα, ἀλλ' εἴμεθα Ἕλληνες, ἑλληνικώτατοι κατὰ τὴν μεγάλην μας Πατρίδα καὶ τὴν ἐθνικότητα!